helion.pl
KSIĘGARNIA INTERNETOWA · WYDAWNICTWO

IDŹ DO
PRZYKŁADOWY ROZDZIAŁ
SPIS TREŚCI

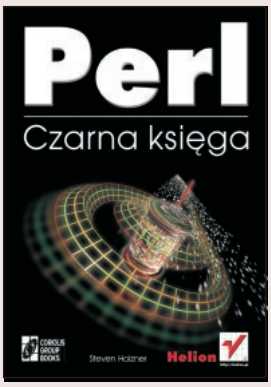
KATALOG KSIĄŻEK
KATALOG ONLINE
ZAMÓW DRUKOWANY KATALOG

TWÓJ KOSZYK
DODAJ DO KOSZYKA

CENNIK I INFORMACJE
ZAMÓW INFORMACJE O NOWOŚCIACH
ZAMÓW CENNIK

CZYTELNIA
FRAGMENTY KSIĄŻEK ONLINE

Perl. Czarna księga

Autor: Steven Holzner
Tłumaczenie: Tomasz Żmijewski
ISBN: 83-7197-288-1
Tytuł oryginału: Perl Core Language Little Black Book
Format: B5, stron: 416

Książka zawiera rzeczowe wprowadzenie do programowania w Perlu. Jeśli chcesz dowiedzieć się, jak coś zrobić w Perlu, tutaj znajdziesz odpowiedź.
Perl jest dużym i złożonym produktem, a niniejsza książka czyni ten język przystępnym. Jest to książka wyjątkowa, gdyż można ją uznać za bardzo zwarty podręcznik Perla 5. Autor to doskonały programista, który w swojej książce umieścił blisko 400 działających przykładów, a także omówił około 500 różnych zagadnień. Znajdziesz tu kompletny opis składni Perla 5, jak również opis tworzenia internetowych książek odwiedzin. Nauczysz się tworzyć perlowe klasy i obiekty, używać pakietów i modułów, łączyć Perla z pakietem Tk, czy choćby budować aplikacje do prowadzenia rozmów (chat). W książce tej są omówione praktyczne zagadnienia programowania w Perlu: obsługa cookies, kwestie bezpieczeństwa w Sieci, usuwanie błędów, wysyłanie ze skryptów CGI poczty elektronicznej, złożone struktury danych – znajdziesz tu po prostu wszystko.

Wydawnictwo Helion
ul. Chopina 6
44-100 Gliwice
tel. (32)230-98-63
e-mail: helion@helion.pl

Spis treści

O Autorze 17

Wprowadzenie 19
Zawartość tej książki 19
Co będzie nam potrzebne? 22
Inne zasoby 23

Część I Składnia języka Perl 25

Rozdział 1. Co o Perlu trzeba wiedzieć? 27
W skrócie 27
Zaczynamy od początku 27
Zagadnienia 28
Uzyskanie i instalacja Perla 28
Zapisywanie skryptów Perla 29
Uwidacznianie Perla dla skryptów 30
Kod Perla: instrukcje i deklaracje 32
Uruchamianie skryptów Perla 33
Interaktywne uruchamianie skryptów Perla 35
Użycie przełączników wiersza poleceń 36
Użycie przełącznika –w — ostrzeżenia 38
Obsługa wejściowych i wyjściowych danych tekstowych przy pomocy standardowych uchwytów plików 39
Wyświetlanie danych tekstowych 39
Wyświetlanie numerów wierszy i nazw plików ze skryptami 40
Wielokrotne drukowanie tekstu 40
Podstawowe formatowanie tekstu 41
Wyświetlanie tekstu niesformatowanego: otwierane dokumenty Perla 42
Komentowanie kodu 42
Odczyt wprowadzanych danych 43
Użycie zmiennej domyślnej $_ 43
Czyszczenie danych wejściowych 44
Unikanie natychmiastowego zamknięcia okna skryptu w Windows 95/98 i NT 45

Rozdział 2. Zmienne skalarne i listy 47
W skrócie 47
Zmienne skalarne 47
Listy 48
Zagadnienia 48
Czym jest zmienna skalarna? 48
Nazwy zmiennych skalarnych 49

Przypisywanie wartości skalarnych 50
Co to jest lvalue? 50
Użycie liczb jako wartości skalarnych 50
Użycie wartości nieokreślonej: undef 51
Deklarowanie stałej 52
Obsługa w Perlu wartości logicznych 52
Przekształcanie liczb ósemkowych, dziesiętnych i szesnastkowych 52
Zaokrąglanie liczb 53
Użycie w zmiennych skalarnych tekstów 54
Stosowanie interpolacji w tekście 56
Skomplikowane interpolacje 57
Obsługa cudzysłowów i samodzielnych słów 58
Czym jest lista? 59
Odwoływanie się do elementów listy przez indeks 60
Przypisywanie listy innej liście 61
Odwzorowanie listy 61
Łączenie listy w ciąg znaków 61
Przekształcanie tekstu w listę 62
Sortowanie list 62
Odwracanie listy 63
Wybieranie elementów z listy 63
Jak rozumieć konteksty skalarny i listowy? 64
Wymuszanie kontekstu skalarnego 64

Rozdział 3. Tablice i asocjacje 67
W skrócie 67
Tablice 67
Asocjacje 67
Typy ogólne 68
Zagadnienia 68
Tworzenie tablic 68
Użycie tablic 70
Dokładanie elementów na koniec tablicy i ich usuwanie 70
Przesuwanie elementów tablicy 71
Określanie wielkości tablicy 72
Powiększanie i zmniejszanie tablic 72
Łączenie dwóch tablic 73
Pobieranie warstw tablic 73
Pętle na tablicach 73
Wyświetlanie tablic 75
Warstwy tablic 76
Odwracanie tablic 76
Sortowanie tablic 77
Tworzenie asocjacji 77
Użycie asocjacji 79
Dodawanie elementów do asocjacji 79
Sprawdzanie, czy istnieje dany element asocjacji 80
Usuwanie elementów asocjacji 80
Przetwarzanie asocjacji w pętli 81
Wyświetlanie asocjacji 82
Sortowanie asocjacji 82
Łączenie dwóch asocjacji 83
Użycie asocjacji i tablic w przypisaniach list 83

Użycie typów ogólnych 84
Porównywanie typów ogólnych i haseł tablicy symboli 85

Rozdział 4. Operatory i priorytety 87
W skrócie 87
Priorytety operatorów 88
Zagadnienia 89
Najwyższy priorytet: termy i lewostronne operatory list 89
Operator „strzałka” 90
Inkrementacja i dekrementacja 90
Potęgowanie 91
Symboliczne operatory unarne 91
Operatory wiązania 92
Mnożenie i dzielenie 92
Dodawanie, odejmowanie i konkatenacja 93
Operatory przesunięć 93
Nazwane operatory unarne 94
Użycie operatorów testowania plików 94
Operatory porównania 95
Użycie operatorów równości 97
Iloczyn bitowy 98
Bitowa alternatywa 98
Bitowa alternatywa wyłączająca 98
Użycie logicznej koniunkcji w stylu C 99
Użycie logicznej alternatywy w stylu C 100
Operator zakresu 100
Operator wyboru 101
Przypisania 102
Przecinek jako operator 102
Użycie prawostronnych operatorów list 103
Logiczna negacja 103
Logiczna koniunkcja 103
Logiczna alternatywa 103
Logiczna alternatywa wykluczająca 104

Rozdział 5. Instrukcje warunkowe i pętle 105
W skrócie 105
Instrukcje warunkowe 105
Pętle 106
Zagadnienia 107
Instrukcja if 107
Instrukcja unless 108
Pętla for 109
Pętla foreach 110
Pętla while 112
Pętla until 113
Użycie if, unless, until i while do modyfikowania działania instrukcji 113
Pętla do while 114
next — wymuszenie następnej iteracji 114
last — zakończenie pętli 115
redo — powtarzanie iteracji 116
Instrukcja switch 116
Użycie goto 117
Użycie eval do uruchamiania kodu 118

Użycie exit do zakończenia wykonywania programu 118
Instrukcja die 119

Rozdział 6. Wyrażenia regularne 121
W skrócie 121
Użycie wyrażeń regularnych 121
Zagadnienia 123
Wyrażenia regularne 123
Zwykłe znaki w wyrażeniach regularnych 124
Klasy znaków w wyrażeniach regularnych 126
Alternatywne wzorce 127
Kwantyfikatory w wyrażeniach regularnych 127
Asercje w wyrażeniach regularnych 128
Odwołania do poprzednich dopasowań 129
Rozszerzenia wyrażeń regularnych 130
Modyfikatory operatorów m// i s/// 130
Operator tr/// — translacja 131
Użycie modyfikatorów operatora tr/// 132
Dopasowywanie słów 132
Dobieranie początku wiersza 133
Dobieranie końca wiersza 133
Badanie liczb 133
Badanie liter 134
Odnajdowanie wielokrotnych dopasowań 134
Pomijanie wielkości liter 135
Wycinanie części ciągu 135
Wywołania funkcji i wyrażeń Perla w wyrażeniach regularnych 136
Dobranie n-tego dopasowania 136
Ograniczanie apetytu kwantyfikatorów 136
Usuwanie spacji wiodących i końcowych 137
Użycie asercji do sprawdzania w przód i wstecz 137

Rozdział 7. Procedury 139
W skrócie 139
Użycie procedur 139
Zagadnienia 140
Deklarowanie procedur 140
Prototypy 141
Definiowanie procedur 142
Wywoływanie procedur 143
Odczytywanie parametrów procedury 143
Zmienna liczba parametrów 144
Użycie domyślnych wartości parametrów 144
Wartości zwracane przez procedury (funkcje) 145
Użycie my do określania zasięgu 146
Żądanie leksykalnego ograniczenia zmiennych 148
Local — zmienne tymczasowe 148
Zmienne trwałe (statyczne) 149
Rekurencyjne wywoływanie procedur 150
Zagnieżdżanie procedur 150
Przekazywanie przez referencję 151
Przekazywanie pozycji z tablicy symboli 152
Użycie wantarray do sprawdzenia kontekstu wyjściowego 153
Funkcje wywoływane 153

Nadpisywanie funkcji wbudowanych i użycie CORE....154
Tworzenie procedur anonimowych....154
Tworzenie tablic procedur....155

Rozdział 8. Wskaźniki w Perlu....157
W skrócie....157
Wskaźniki bezpośrednie....157
Wskaźniki symboliczne....158
Operator strzałki....159
Anonimowe tablice, asocjacje i procedury....159
Zagadnienia....159
Tworzenie wskaźnika....159
Tworzenie wskaźników na tablice anonimowe....161
Tworzenie wskaźników na asocjacje anonimowe....162
Tworzenie wskaźników na procedury anonimowe....162
Tworzenie wskaźników na podstawie tablicy symboli....163
Dereferencja wskaźnika....164
Dereferencja przy użyciu operatora „strzałka”....165
Pomijanie operatora „strzałki”....166
Użycie operatora ref do określania typu wskaźnika....167
Tworzenie wskaźników symbolicznych....167
Wyłączanie wskaźników symbolicznych....168
Użycie wskaźników na tablice jako wskaźników na asocjacje....169
Tworzenie trwałych obszarów zasięgu....169
Tworzenie funkcji na podstawie szablonów....170

Część II Elementy wbudowane....173

Rozdział 9. Wbudowane zmienne Perla....175
W skrócie....175
Angielskie wersje wbudowanych zmiennych....175
Wiązanie zmiennych wbudowanych z uchwytami plików....177
Zagadnienia....178
$' — tekst za wzorcem....178
$- — numery wierszy w lewej części strony....178
$! — ostatni błąd....179
$" — separator pól wyjściowych interpolowanych wartości z tablic....179
$# — format wyjściowy liczb....179
$$ — numer procesu Perla....179
$% — numer strony wyjściowej....180
$& — ostatnie dopasowanie....180
$(— rzeczywisty GID....180
$) — obowiązujący GID....180
$* — wzorce wielowierszowe....180
$, — separator pól wyjściowych....181
$. — numer wiersza wejściowego....181
$/ — separator rekordów wejściowych....181
$: — znaki dzielenia wiersza....181
$; — separator indeksów....182
$? — status ostatniego zamknięcia potoku, wywołania polecenia przez ` lub wywołania funkcji systemowej....182
$@ — błąd ostatniej funkcji eval....182
$[— początek indeksów tablic....182
$\ — separator rekordów wyjściowych....183
$] — wersja Perla....183

$^ — format nagłówka strony 183
$^A — zapis bufora 183
$^D — flagi debugowania 183
$^E — informacje o błędzie związane z systemem operacyjnym 183
$^F — największy systemowy deskryptor pliku 184
$^H — ustawienia kontroli składniowej 184
$^I — wartość edycji w miejscu 184
$^L — zmiana strony wyjściowej 184
$^M — awaryjny bufor pamięci 184
$^O — nazwa systemu operacyjnego 184
$^P — obsługa debugowania 185
$^R — wynik asercji ostatniego wyrażenia regularnego 185
$^S — stan interpretera 185
$^T — czas uruchomienia skryptu 185
$^W — ustawienie przełącznika ostrzeżeń 186
$^X — nazwa pliku interpretera 186
$_ — zmienna domyślna 186
$` — tekst przed wzorcem 186
$| — czyszczenie bufora wyjściowego 187
$~ — nazwa formatu raportowania 187
$+ — ostatnie dopasowanie nawiasów 187
$< — rzeczywisty UID 187
$= — obowiązująca długość strony 187
$> — obowiązujący UID 188
$0 — nazwa programu 188
$ARGV — nazwa bieżącego pliku 188
$*n* — dopasowanie numer *n* 188
%ENV — ustawienia środowiska 189
%INC — pliki włączane 189
%SIG — obsługa sygnałów 189
@_ — parametry procedur 189
@ARGV — parametry wiersza poleceń 189
@INC — położenie uruchamianych skryptów 190

Rozdział 10. Wbudowane funkcje: przetwarzanie danych 191

W skrócie 191
Funkcje wbudowane 191
Zagadnienia 192
abs — wartość bezwzględna 192
atan2 — arcus tangens 192
chomp — usunięcie końców wierszy 192
chop — usunięcie ostatniego znaku 193
chr — znak o podanym kodzie 193
cos — cosinus 193
each — pary kluczy i wartości asocjacji 194
eval — uruchamianie kodu Perla 194
exists — sprawdzanie istnienia klucza w asocjacji 194
exp — potęga liczby e 194
hex — konwersja na liczbę szesnastkową 195
index — położenie części tekstu 195
int — odrzucenie części ułamkowej 195
join — złączenie elementów listy w ciąg znaków 196
keys — klucze asocjacji 196
lc — zmiana na małe litery 196

lcfirst — zmiana pierwszego znaku na małą literę....196
length — długość tekstu....197
log — logarytm naturalny....197
map — wykonanie kodu dla każdego elementu....197
oct — konwersja wartości ósemkowych....197
ord — kod ASCII....198
pack — kompresja danych....198
pop — odebranie z tablicy elementu....199
POSIX (grupa funkcji)....199
push — wstawienie wartości do tablicy....200
rand — liczba losowa....200
reverse — odwrócenie kolejności elementów listy....201
rindex — funkcja odwrotna do index....201
scalar — wymuszenie kontekstu skalarnego....201
shift — przesunięcie wartości w tablicy....201
sin — sinus....202
sort — sortowanie listy....202
splice — warstwy tablic....203
split — rozbicie tekstu na tablicę znaków....203
sprintf — formatowanie tekstu....203
sqrt — pierwiastek kwadratowy....205
srand — wartość inicjalizująca generatora liczb losowych....206
substr — zwraca część tekstu....206
time — sekundy od 1 stycznia 1970 roku....206
uc — wielkie litery....207
ucfirst — zmiana pierwszej litery na wielką....207
unpack — rozpakowywanie danych....207
unshift — przesuwanie wartości w tablicy z ich dodawaniem....207
values — wartości asocjacji....208
vec — wektor składający się z liczb całkowitych bez znaku....208

Rozdział 11. Funkcje wbudowane: I/O i komunikacja między procesami....209
W skrócie....209
Formaty Perla....209
Zagadnienia....210
print — drukowanie danych listowych....210
printf — drukowanie formatowanych danych z list....211
Użycie <> do odczytu danych....212
getc — pobranie znaku....212
write — zapis sformatowanego rekordu....212
Formaty: wyrównanie tekstu do lewej....213
Formaty: wyrównanie tekstu do prawej....213
Formaty: centrowanie tekstu....213
Formaty: prezentacja liczb....214
Formaty: formatowanie danych wielowierszowych....214
Formatowanie: rozdzielanie tekstu do formatowania danych wielowierszowych....214
Formatowanie: wielowierszowe dane bez formatowania....215
Formaty: dane w nagłówku raportu....215
Formaty: zmienne formatów....216
warn — wyświetlenie ostrzeżenia....216
IPC: exec — wywołanie polecenia systemowego....217
IPC: system — rozgałęzienie procesów i uruchomienie polecenia systemowego....218
IPC: odczytywanie danych z innego programu....218
IPC: wysyłanie danych do innego programu....219

IPC: zapisywanie danych do procesu potomnego 219
IPC: zapisywanie danych do procesu rodzica 220
IPC: wysyłanie sygnału do innego procesu 221
IPC: użycie gniazd 222
IPC: OLE w Win32 223

Rozdział 12. Funkcje wbudowane: obsługa plików 225
W skrócie 225
Wszystko o obsłudze plików 225
Zagadnienia 226
open — otwarcie pliku 226
close — zamknięcie pliku 228
print — drukowanie do pliku 228
write — pisanie do pliku 229
binmode — ustawienie trybu binarnego 229
Ustawianie buforowania kanału wyjściowego 230
Odczyt plików przekazanych w wierszu poleceń 230
Odczyt danych z uchwytu pliku 231
read — odczyt danych 231
readline — odczyt wiersza danych 232
getc — pobranie znaku 232
seek — ustawianie położenia w pliku 232
tell — określanie położenia w pliku 233
stat — status pliku 234
Funkcje obsługi plików w POSIX 235
select — określanie domyślnego uchwytu pliku wyjścia 235
eof — sprawdzanie końca pliku 236
Zapisywanie pliku bazy danych DBM 237
Czytanie pliku bazy danych DBM 237
flock — blokowanie pliku 238
chmod — zmiana uprawnień do pliku 238
glob — wyszukanie pasujących plików 238
rename — zmiana nazwy pliku 239
unlink — usuwanie plików 239
opendir — otwarcie katalogu 239
closedir — zamknięcie katalogu 240
readdir — odczytanie pozycji katalogu 240
seekdir — ustawienie się w katalogu 240
telldir — określenie położenia w katalogu 240
rewinddir — ustawienie się na początku katalogu 240
chdir — zmiana katalogu roboczego 240
mkdir — utworzenie katalogu 241
rmdir — usunięcie katalogu 241

Część III Programowanie w Perlu 243

Rozdział 13. Moduły wbudowane 245
W skrócie 245
Użycie modułów Perla 245
Zagadnienia 251
Term::Cap — obsługa terminala 251
Math: duże liczby i liczby urojone 251
POSIX: Przenośny interfejs dostępu do systemu operacyjnego 252
Benchmark: testy wydajności 253
Time: czas i jego przeliczanie 253

Carp: zgłaszanie błędów z punktu widzenia wywołującego 253
locale: ustawienia lokalne....254
File: operacje plikowe....254
Net: dostęp do Internetu....254
Safe: bezpieczne wykonywanie kodu....255
Tk: zestaw narzędzi Tk....255
Tk: przycisk i pole tekstowe....255
Tk: przyciski radio i pole opcji....256
Tk: lista wyboru....256
Tk: suwak....257
Tk: płótno....257
Tk: menu....258
Tk: Okienka dialogowe....259

Rozdział 14. Struktury danych....261
W skrócie....261
Żądanie deklarowania zmiennych? Świetny pomysł!....264
Zagadnienia....264
Złożone rekordy: zapisywanie wskaźników i innych elementów....264
Deklarowanie tablic tablic....265
Tworzenie tablic tablic na bieżąco....266
Sięganie do tablic tablic....267
Deklarowanie asocjacji asocjacji....268
Tworzenie asocjacji asocjacji na bieżąco....268
Sięganie do asocjacji asocjacji....269
Deklarowanie tablic asocjacji....270
Tworzenie tablic asocjacji na bieżąco....270
Sięganie do tablic asocjacji....271
Deklarowanie asocjacji tablic....272
Tworzenie asocjacji tablic na bieżąco....272
Sięganie do asocjacji tablic....272
Listy powiązanych wartości i bufory pierścieniowe....273

Rozdział 15. Tworzenie pakietów i modułów....275
W skrócie....275
Pakiety....275
Moduły....277
Zagadnienia....277
Tworzenie pakietu....277
BEGIN — konstruktor pakietu....279
END — destruktor pakietu....279
Określanie bieżącego pakietu....280
Pakiet w wielu plikach....280
Tworzenie modułów....281
Domyślne eksportowanie symboli z modułów....281
Udostępnianie symboli z modułu do eksportu....282
Blokowanie importowania symboli....283
Blokowanie eksportowania symboli....283
Eksportowanie bez metody import....284
Submoduły zagnieżdżone....284
Sprawdzanie numeru wersji modułu....285
Automatyczne ładowanie procedur....286
AutoLoader i SelfLoader....287

Rozdział 16. Klasy i obiekty ... 289
W skrócie ... 289
Klasy ... 290
Obiekty ... 290
Metody ... 291
Dziedziczenie ... 291
Zagadnienia ... 292
Tworzenie klasy ... 292
Tworzenie konstruktora ... 292
Tworzenie obiektu ... 292
Tworzenie metody klasy ... 293
Tworzenie instancji metody ... 293
Wywoływanie metody ... 294
Tworzenie zmiennej instancji ... 294
Tworzenie metod i zmiennych prywatnych ... 295
Tworzenie zmiennej klasy ... 296
Tworzenie destruktora ... 296
Dziedziczenie klas ... 297
Dziedziczenie konstruktorów ... 298
Dziedziczenie zmiennych instancji ... 299
Dziedziczenie wielokrotne ... 299
Przykrywanie metod klasy bazowej ... 300
Wiązanie skalarów ... 301
Wiązanie tablic ... 302
Wiązanie asocjacji ... 303
Użycie klasy UNIVERSAL ... 303

Rozdział 17. Usuwanie błędów z kodu Perla. Wytyczne dla programistów ... 305
W skrócie ... 305
Przykładowa sesja usuwania błędów ... 306
Zagadnienia ... 307
Przechwytywanie błędów wykonania ... 307
Uruchamianie debuggera ... 308
Dostępne polecenia debuggera ... 308
Prezentacja kodu ... 309
Praca „krok po kroku” ... 310
Przeskakiwanie wywołań procedur ... 310
Ustawianie punktów kontrolnych ... 311
Usuwanie punktów kontrolnych ... 311
Wykonywanie kodu do punktu kontrolnego ... 312
Wyświetlanie wyrażenia ... 312
Wyliczanie wartości wyrażenia ... 312
Zmiana wartości zmiennych ... 312
Ustawianie podglądu ... 313
Realizacja zadań debuggera ... 313
Kończenie pracy z debuggerem ... 314
Wytyczne dla programistów Perla ... 314

Część IV Programowanie CGI ... 317

Rozdział 18. Programowanie CGI ... 319
W skrócie ... 319
Użycie CGI.pm ... 320
Tworzenie i używanie elementów graficznych HTML ... 321
Zagadnienia ... 326

Użycie PerlScriptu 326
Początek dokumentu HTML w CGI 327
Tworzenie nagłówków HTML 327
Wyśrodkowanie elementów HTML 328
Tworzenie list HTML 328
Tworzenie hiperłączy 328
Tworzenie poziomej linii 329
Tworzenie formularza HTML 329
Używanie pól tekstowych 329
Odczytywanie danych spod elementów graficznych HTML 330
Używanie obszarów tekstowych 330
Używanie pól opcji 331
Używanie list wyboru 331
Używanie przycisków radio 332
Używanie menu 332
Użycie pól ukrytych 333
Tworzenie przycisków SUBMIT i RESET 333
Zakończenie formularza HTML 333
Zakończenie dokumentu HTML 334
Programowanie CGI przy pomocy funkcji 334

Rozdział 19. Programowanie CGI przy użyciu cgi-lib.pl 337
W skrócie 337
Użycie cgi-lib.pl 339
Zagadnienia 342
Jakie procedury zawiera cgi-lib.pl? 342
Początek dokumentu HTML 343
Tworzenie nagłówków HTML 344
Wyśrodkowanie elementów HTML 344
Tworzenie list HTML 344
Tworzenie hiperłączy 344
Tworzenie poziomej linii 345
Tworzenie formularza HTML 345
Używanie pól tekstowych 345
Odczytywanie danych spod elementów graficznych HTML 346
Używanie obszarów tekstowych 346
Używanie pól opcji 346
Używanie list wyboru 347
Używanie przycisków radio 348
Używanie menu 348
Użycie pól ukrytych 349
Tworzenie przycisków SUBMIT i RESET 349
Zakończenie formularza HTML 349
Zakończenie dokumentu HTML 349
Wyświetlanie wszystkich zmiennych 350

Rozdział 20. CGI: liczniki odwiedzin, księga gości, wysyłanie listów, kwestie bezpieczeństwa 351
W skrócie 351
Bezpieczeństwo CGI 352
Zagadnienia 352
Bezpieczeństwo na poważnie 352
Użycie błędnych danych 354
Korygowanie danych 355

Zwiększanie uprawnień skryptu CGI w systemie UNIX 356
Tworzenie licznika odwiedzin 356
Tworzenie księgi gości 357
Użycie skryptów CGI do wysyłania poczty 362

Rozdział 21. Pogawędki (chat), cookies i gry 367
W skrócie 367
Aplikacje do pogawędek 367
Cookies 368
Gra 368
Zagadnienia 368
Aplikacja do pogawędek 368
Zapisywanie i odczytywanie cookies 374
Tworzymy grę 377

Dodatki 385

Dodatek A Przewodnik 387
Wartość prawdy — true 387
Wyróżniki przedrostkowe zmiennych 387
Zmienne skalarne 388
Listy 388
Kontekst skalarny a kontekst listowy 388
Tablice 389
Asocjacje 389
Typy ogólne 390
Operatory 390
Przypisywanie wartości 390
Operatory porównania 390
Operatory równości 391
Instrukcja if 393
Instrukcja unless 393
Instrukcja for 393
Instrukcja foreach 393
Instrukcja while 394
Użycie pętli until 394
Modyfikowanie instrukcji za pomocą fraz if, unless, until i while 394
Instrukcje pętli 394
Instrukcja goto 395
Procedury 395
Odczyt parametrów przekazanych procedurze 396
Zwracanie wartości z procedur 396
Wskaźniki 396
Dereferencja wskaźników 397
Zmienne wbudowane 397
Pakiety 398

Skorowidz 399

Rozdział 14.

Struktury danych

W skrócie

Najważniejszym mankamentem Perla, występującym aż do wersji 5, jest brak obsługi złożonych struktur danych, nawet wielowymiarowych tablic. Chyba właśnie tego programistom brakowało najbardziej — możliwości użycia w tablicy więcej niż jednego indeksu. Dotąd tablice trzeba było modelować na sposoby w najlepszym razie pokrętne. Konieczne było traktowanie indeksów tablic jako tekstu i łączenie ich w dłuższe zdania, które były używane jako klucze asocjacji — jak w poniższym przykładzie, gdzie tworzymy „tablicę” dwuwymiarową:

```
for $outerloop (0..4) {
   for $innerloop (0..4) {
      $array{"$outerloop, $innerloop"} = 1;
   }
}
```

Po utworzeniu takiej struktury danych można sięgać do elementów tej „tablicy”, podając indeksy złączone w jeden ciąg znaków:

```
print $array{'0, 0'};

1
```

Obecnie w Perlu dodano szeroką obsługę struktur danych, w tym tablice wielowymiarowe, można więc utworzyć następujący kod:

```
for $outerloop (0..4) {
   for $innerloop (0..4) {
      $array[$outerloop][$innerloop] = 1;
   }
}
print $array[0][0];

1
```

Jednak rzecz jest nieco bardziej skomplikowana, niż to się wydaje. Tablice i asocjacje Perla w zasadzie są jednowymiarowe, zatem w powyższym przykładzie utworzyliśmy tablicę wskaźników na inne tablice jednowymiarowe. Dzięki temu, że istnieje możliwość pominięcia operatorów dereferencji `->` między nawiasami, można pisać taki kod, jak powyżej, czyli na przykład `$array[$outerloop][innerloop]`, co jest równoważne `$array[$outerloop]->[innerloop]`. Trzeba jednak pamiętać, że tak naprawdę mamy tu do czynienia z tablicą wskaźników do tablic. Jeśli na przykład uruchomiona zostanie instrukcja `print @array`, nie pojawią się wcale elementy tablicy dwuwymiarowej, ale tylko wskaźniki do innych tablic jednowymiarowych:

```
ARRAY(0x8a56e4) ARRAY(0x8a578c)
ARRAY(0x8a58d0) ARRAY(0x8a5924)
ARRAY(0x8a5978)
```

Jako że tablica dwuwymiarowa tak naprawdę jest jednowymiarową tablicą wskaźników na inne tablice jednowymiarowe, można użyć konstruktora tablic anonimowych, `[]`:

```
$array[0] = ["jabłka", "pomarańcze"];
$array[1] = ["asparagus", "kukurydza", "groch"];
$array[2] = ["szynka", "kurczak"];
print $array[1][1];

kukurydza
```

To samo można zrobić również inaczej — w ten sposób inicjalizujemy `@array` listą wskaźników na tablice:

```
@array = (
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
);
print $array[1][1];

kukurydza
```

Tę tablicę stworzyliśmy, przekazując listę wskaźników na tablice. Jeśli zamiast nawiasów zwykłych zastosujemy nawiasy kwadratowe, w `$array` zostanie przekazany wskaźnik na anonimową tablicę tablic, do którego można później użyć operatora dereferencji `->`:

```
$array = [
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
];
print $array->[1][1];

kukurydza
```

Oprócz zapisywania w tablicy wskaźników na inne tablice, czasem można zobaczyć następujący kod, który tworzy tablicę dwuwymiarową:

```
@{$array[0]} = ("jabłka", "pomarańcze");
@{$array[1]} = ("asparagus", "kukurydza", "groch");
@{$array[2]} = ("szynka", "kurczak");
print $array[1][1];

kukurydza
```

Interpretacja zapisu `@{$array[0]}` jest dość złożona: Perl „wie", że konstrukcja `@{}` umożliwia dereferencję wskaźników na tablice, ale jako że `$array[0]` nie istnieje, Perl automatycznie taki element tworzy i zapisuje tam wskaźnik do tablicy zawierającej elementy z przypisanej listy. Ten sam proces powtarza się w odniesieniu do `$array[1]` i `$array[2]` — i tak oto powstaje dwuwymiarowa tablica. Jednak w przypadku stosowania takiego kodu trzeba zachować ostrożność, bo gdyby `$array[0]` już wcześniej istniała, to niezależnie od tego, na co by wskazywała, zostałaby nadpisana.

Po utworzeniu tablicy dwuwymiarowej można sięgać do jej elementów za pomocą indeksów:

```
@array = (
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
);
for $outer (0..$#array) {
   for $inner (0..$#{$array[$outer]}) {
      print $array[$outer][$inner], " ";
   }
   print "\n";
}
```

```
jabłka pomarańcze
asparagus kukurydza groch
szynka kurczak
```

Nadal istnieją techniki obsługi tablic jednowymiarowych, które można wykorzystać do obsługi tablic wielowymiarowych. W następnym przykładzie użyjemy indeksu pętli i metody `join` do wyświetlenia kolejnych tablic jednowymiarowych (zwróć uwagę na zastosowanie zapisu `@{}` do dereferencji wskaźnika na tablicę):

```
@array = (
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
);
for $loopindex (0..$#array) {
   print join (", ", @{$array[$loopindex]}), "\n";
}
```

```
jabłka pomarańcze
asparagus kukurydza groch
szynka kurczak
```

Nie trzeba tu oczywiście stosować indeksu pętli, można użyć bezpośrednio tablicy wskaźników:

```
@array = (
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
);
for $arrayreference (@array) {
   print join (", ", @{$arrayreference}), "\n";
}
```

```
jabłka pomarańcze
```

```
asparagus kukurydza groch
szynka kurczak
```

Należy pamiętać, że naprawdę mamy do czynienia z tablicami tablic i to właśnie stanowi klucz do wszystkich struktur danych omawianych w tym rozdziale. Nie wolno zapominać, że podstawą są wskaźniki, i że nie są to typy podstawowe Perla.

Żądanie deklarowania zmiennych? Świetny pomysł!

Niejednokrotnie tworzenie struktur danych i obsługa wskaźników są złożonym zadaniem, w którego realizacji może pomóc użycie dyrektywy `use strict vars`. Załóżmy na przykład, że zapisano kod, ale zamiast `()` użyto `[]`, przypisując wskaźnik na tablicę anonimową `$array`, zamiast tablicy tablic:

```
use strict vars;
$array = [
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
];
print $array[0][0];
```

Interpreter Perla wygeneruje w ostatnim wierszu błąd, gdyż niejawnie używamy niezadeklarowanej zmiennej `@array`. Błąd ten wynika stąd, że zamiast zewnętrznych nawiasów kwadratowych powinny być użyte zwykłe nawiasy okrągłe, ewentualnie należałoby zastosować `$array` jako wskaźnik:

```
$array->[0][0]
```

Można tworzyć nie tylko tablice tablic i asocjacje asocjacji, ale również tworzyć konstrukcje mieszane:

```
$array[1][2]                    # tablica tablic
$hash{bigkey}{littlekey}        # asocjacja asocjacji
$array[3]{key}                  # tablica asocjacji
$hash{key}[4]                   # asocjacja tablic
```

Wszystkim tym typom przyjrzymy się dokładniej w dalszej części tego rozdziału.

Zagadnienia

Złożone rekordy: zapisywanie wskaźników i innych elementów

W strukturach danych Perla można przechowywać różnorodne dane, w tym wskaźniki na inne struktury, dzięki czemu można tworzyć złożone struktury połączone wskaźnikami. Tworzenie takich struktur może być bardzo przydatne do tworzenia kopii danych z różnych miejsc, aby zapewnić automatyczną aktualizację danych pierwotnych.

Najpierw jako przykład pokażemy zapisywanie różnych typów danych w strukturze, w tym wskaźników — także do procedur. Do zapisywania kopii tablic i asocjacji można użyć odpowiednich tablic i asocjacji anonimowych, ale można też zapisać wskaźniki na już istniejące tablice i asocjacje, co umożliwia użycie gotowych danych:

```
string = "Tutaj mamy jakiś napis.";
@array = (1, 2, 3);
%hash = ('owoc' => 'jabłka', 'warzywo' => 'kukurydza');
sub printem
{
   print shift;
}

$complex = {
   string         => $string,
   number         => 3.1415926,
   array          =>[@array],
   hash           => {%hash},
   arrayreference => \@array,
   hashreference  => \%hash,
   sub            => \&printem,
   anonymoussub   => sub {print shift;},
   handle         => \*STDOUT,
};
print $complex->{string}, "\n";
print $complex->{number}, "\n";
print $complex->{array}[0], "\n";
print $complex->{hash}{owoc}, "\n";
print ${$complex->{arrayreference}}[0], "\n";
print ${$complex->{hashreference}}{"owoc"}, "\n";
$complex->{sub}->("Wywołanie procedury.\n");
$complex->{anonymoussub}->("Wywołanie procedury anonimowej.\n");
print {$complex->{handle}} "Tekst drukowany do uchwytu pliku.\n";

Tutaj mamy jakiś napis.
3.1415926
1
jabłka
1
jabłka
Wywołanie procedury.
Wywołanie procedury anonimowej.
Tekst drukowany do uchwytu pliku.
```

Deklarowanie tablic tablic

Stosując tablice tablic (a nawet tablice tablic tablic i tak dalej), można tworzyć tablice wielowymiarowe, które są bezcenne, kiedy trzeba poindeksować dane względem więcej niż jednego wskaźnika (na przykład tablica studentów ze wskaźnikami: numer studenta i numer egzaminu). Oto najczęściej stosowana metoda tworzenia tablic tablic. Zauważ, że do tworzenia tablicy jednowymiarowej używamy konstruktora tablicy anonimowej:

```
@array = (
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
);
```

Tworzenie tablic tablic na bieżąco

Do tworzenia tablic tablic kawałek po kawałku można użyć konstruktora tablic anonimowych, wypełniając tablicę wskaźnikami do innych tablic jednowymiarowych:

```
$array[0] = ["jabłka", "pomarańcze"];
$array[1] = ["asparagus", "kukurydza", "groch"];
$array[2] = ["szynka", "kurczak"];
print $array[1][1];

kukurydza
```

To samo można zrobić, wymuszając na Perlu automatyczne tworzenie wskaźników (zajrzyj na początek tego rozdziału):

```
${array[0]} = ("jabłka", "pomarańcze");
${array[1]} = ("asparagus", "kukurydza", "groch");
${array[2]} = ("szynka", "kurczak");
print $array[1][1];

kukurydza
```

Można oczywiście tworzyć i wypełniać tablicę tablic element po elemencie:

```
for $outerloop (0..4) {
   for $innerloop (0..4) {
      $array[$outerloop][$innerloop] = 1;
   }
}
print $array[0][0];

1
```

Istnieje też możliwość wykorzystania instrukcji `push` do umieszczania wskaźników w tablicy tablic:

```
for $loopindex (0..4) {
   push @array, [1, 1, 1, 1];
}
print $array[0][0];

1
```

Oto kolejny przykład, w którym używamy listy zwracanej przez procedurę i konstruktora tablic anonimowych:

```
for $loopindex (0..4) {
   $array[$loopindex] = [&zerolist];
}
sub zerolist
{
   return (0, 0, 0, 0);
}
print $array[1][1];

1
```

Można też zawsze dodać do tablicy tablic nowy wiersz:

```
@array = (
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
);
$array[3] = ["makaron z kurczakiem", "chili"];
print $array[3][0];

makaron z kurczakiem
```

Równie dobrze można za pomocą metody `push` wstawić elementy do już istniejącego wiersza:

```
@array = (
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
);
push @{$array[0]}, "banan";
print $array[0][2];

banan
```

Sięganie do tablic tablic

Do tablicy tablic można sięgać element po elemencie:

```
for $outerloop (0..4) {
   for $innerloop (0..4) {
      $array[$outerloop][$innerloop] = 1;
   }
}
print $array[0][0];

1
```

Warto też sobie rzecz uprościć i użyć — typowej dla Perla — metody sięgania do tablic jednowymiarowych, jak w poniższym przykładzie, znanym już z początku tego rozdziału. Instrukcję `join` wykorzystujemy do złączenia tekstu ze wszystkich wierszy tablicy w całość:

```
@array = (
    ["jabłka", "pomarańcze"],
    ["asparagus", "kukurydza", "groch"],
    ["szynka", "kurczak"],
);
for $arrayref (@array) {
   print join(", ", @{$arrayref}), "\n";
}

jabłka pomarańcze
asparagus kukurydza groch
szynka kurczak
```

Deklarowanie asocjacji asocjacji

Asocjacji asocjacji używa się, kiedy jest potrzebny wielopoziomowy tekstowy system informacyjny, na przykład system ekspercki. W takim przypadku używamy tekstu do zagłębiania się na kolejne poziomy struktury danych. Aby od razu utworzyć asocjację asocjacji, można użyć takiej oto deklaracji:

```
%hash = (
   owoce => {
      ulubione => "jabłka",
      'też dobre' => "pomarańcze",
   },
   warzywa => {
      ulubione => "kukurydza",
      'też dobre' => "groszek",
      'nielubiane' => "rzepa",
   },
   'mięsa' => {
      ulubione => "kurczak",
      'też dobre' => "wołowina",
   },
);
print $hash{owoce}{ulubione};

jabłka
```

Jako wartości w parach klucz + wartość przypisywaliśmy następne asocjacje.

Tworzenie asocjacji asocjacji na bieżąco

Aby utworzyć asocjację asocjacji krok po kroku, dodajemy kolejne asocjacje z innymi kluczami:

```
$hash{owoce} = {
   ulubione => "jabłka",
   'też dobre' => "pomarańcze",
};
$hash{warzywa} = {
   ulubione => "kukurydza",
   'też dobre' => "groszek",
   'nielubiane' => "rzepa",
};
$hash{'mięsa'} = {
   ulubione => "kurczak",
   'też dobre' => "wołowina",
};
print $hash{owoce}{ulubione};

jabłka
```

Oto sposób tworzenia asocjacji przy pomocy konstruktora asocjacji anonimowych `{}` oraz par klucz + wartość, zwracanych przez procedurę:

```
for $key ("hash1", "hash2", "hash3") {
   $hash{$key} = {&returnlist};
}
sub returnlist
```

```
{
   return (key1 => value1, key2 => value2);
}
print $hash{hash1}{key2};

value2
```

Sięganie do asocjacji asocjacji

Aby pobrać wartości z asocjacji asocjacji, trzeba się do nich jawnie odwołać:

```
%hash = (
   owoce => {
      ulubione => "jabłka",
      'też dobre' => "pomarańcze",
   },
   warzywa => {
      ulubione => "kukurydza",
      'też dobre' => "groszek",
      'nielubiane' => "rzepa",
   },
);
print $hash{owoce}{'też dobre'};

pomarańcze
```

Używając standardowych technik obsługi asocjacji, możemy zrealizować pętlę po wszystkich elementach asocjacji:

```
%hash = (
   owoce => {
      ulubione => "jabłka",
      'też dobre' => "pomarańcze",
   },
   warz => {
      ulubione => "kukurydza",
      'też dobre' => "groszek",
   },
);
for $food (keys %hash) {
   print "$food\t {";
   for $key (keys %{$hash{$food}}) {
      print "'$key' => '$hash{$food}{$key}'";
   }
   print "}\n";
}

warz    {'ulubione' => 'kukurydza''też dobre' => 'groszek'}
owoce   {'ulubione' => 'jabłka''też dobre' => 'pomarańcze'}
```

Do uporządkowania pierwszego poziomu asocjacji należy użyć następującego wyrażenia:

```
owoce   {'ulubione' => 'jabłka''też dobre' => 'pomarańcze'}
warz    {'ulubione' => 'kukurydza''też dobre' => 'groszek'}
```

Deklarowanie tablic asocjacji

Tablicę asocjacji stosujemy do indeksowania rekordów oznaczonych kluczami (przykład zobaczymy w ostatnim punkcie tego rozdziału, kiedy będziemy tworzyć bufor pierścieniowy). Oto sposób tworzenia tablicy asocjacji od razu w pojedynczej deklaracji:

```
@array = (
   {
      ulubione => "jabłka",
      'też dobre' => "pomarańcze",
   },
   {
      ulubione => "kukurydza",
      'też dobre' => "groszek",
      'nielubiane' => "rzepa",
   },
   {
      ulubione => "kurczak",
      'też dobre' => "wołowina",
   },
};
print $$array[0]{ulubione};

jabłka
```

Tworzenie tablic asocjacji na bieżąco

Tablice asocjacji można też tworzyć, stopniowo przypisując asocjacje elementom tablicy:

```
@array[0] = {ulubione => "jabłka",
             'też dobre' => "pomarańcze"};
@array[1] = {ulubione => "kukurydza", 'też dobre'
             => "groszek", 'nielubiane' => "rzepa"};
@array[2] = {ulubione => "kurczak",
             'też dobre' => "wołowina"};
print $array[0]{ulubione};

jabłka
```

Tak samo jak w przypadku wszelkich innych tablic, można użyć metody `push`:

```
push @array {ulubione => "jabłka",
             'też dobre' => "pomarańcze"};
push @array {ulubione => "kukurydza", 'też dobre'
             => "groszek", 'nielubiane' => "rzepa"};
push @array {ulubione => "kurczak",
             'też dobre' => "wołowina"};
print $array[0]{ulubione};

jabłka
```

Oto przykład, w którym odczytujemy pary klucz+wartość i rozbijamy je na tablicę asocjacji:

```
$data[0] = "ulubione:jabłka,też dobre:pomarańcze";
$data[1] = "ulubione:kukurydza,też dobre:groszek,
            nielubiane:rzepa";
$data[2] = "ulubione:kurczak,też dobre:wołowina";
for $loopindex (0..$#data) {
```

```
   for $element (split ',', $data[$loopindex]) {
      ($key, $value) = split ':', $element,
      $array[$loopindex]{$key} = $value;
   }
}
print $array[0]{'też dobre'};

pomarańcze
```

Sięganie do tablic asocjacji

Do tablic asocjacji sięgamy, używając po prostu indeksu tablicy i klucza wskazanej tym indeksem asocjacji:

```
@array[0] = {ulubione => "jabłka",
             'też dobre' => "pomarańcze"};
@array[1] = {ulubione => "kukurydza", 'też dobre'
             => "groszek", 'nielubiane' => "rzepa"};
@array[2] = {ulubione => "kurczak",
             'też dobre' => "wołowina"};
print $array[0]{ulubione};

jabłka
```

Oto przykład, w którym wyświetlamy wszystkie elementy tablicy asocjacji, tworząc pętlę po wszystkich elementach:

```
@array[0] = {ulubione => "jabłka",
             'też dobre' => "pomarańcze"};
@array[1] = {ulubione => "kukurydza", 'też dobre'
             => "groszek", 'nielubiane' => "rzepa"};
@array[2] = {ulubione => "kurczak",
             'też dobre' => "wołowina"};
for $loopindex (0..$#array) {
   print "array[$loopindex]: {";
   for $key (keys %{$array[$loopindex]}) {
      print "'$key' => '$array[$loopindex]{$key}' ";
   }
   print "}\n";
}

array[0] = {'ulubione' => 'jabłka' 'też dobre' => 'pomarańcze' };
array[1] = {'ulubione' => 'kukurydza' 'też dobre' => 'groszek'
   'nielubiane' => 'rzepa' }
array[2] = {'ulubione' => 'kurczak' 'też dobre' => 'wołowina' }
```

Ten sam efekt możemy uzyskać, stosując wskaźniki zamiast indeksu pętli:

```
@array[0] = {ulubione => "jabłka",
             'też dobre' => "pomarańcze"};
@array[1] = {ulubione => "kukurydza", 'też dobre'
             => "groszek", 'nielubiane' => "rzepa"};
@array[2] = {ulubione => "kurczak",
             'też dobre' => "wołowina"};
for $hashreference (@array) {
   print "{";
   for $key (sort keys %hashreference) {
      print "'$key' => '$hashreference->{$key}'";
   }
```

```
    print "}\n";
}

{'ulubione' => 'jabłka' 'też dobre' => 'pomarańcze' };
{'ulubione' => 'kukurydza' 'też dobre' => 'groszek'
 'nielubiane' => 'rzepa' }
{'ulubione' => 'kurczak' 'też dobre' => 'wołowina' }
```

Deklarowanie asocjacji tablic

Jeśli są potrzebne dane indeksowane, dostępne przez wartość kluczową, można zastosować asocjację tablic.

Spośród wszystkich czterech kombinacji łączenia tablic z asocjacjami właśnie asocjacje tablic są najrzadziej spotykane.

Poniższy przykład pokazuje deklarowanie asocjacji tablic w jednym kroku:

```
@hash = (
   owoce => ["jabłka", "pomarańcze"],
   warzywa => ["kukurydza", "groszek", "rzepa"],
   'mięso' => ["kurczak", "szynka"],
);
print $hash{owoce}[0];

jabłka
```

Tworzenie asocjacji tablic na bieżąco

Asocjacje tablic można tworzyć na bieżąco. Trzeba w tym celu zapisywać tablice, które odpowiadają kolejnym kluczom asocjacji, przy pomocy konstruktora tablic anonimowych:

```
$hash{owoce} = ["jabłka", "pomarańcze"];
$hash{warzywa} = ["kukurydza", "groszek", "rzepa"];
$hash{'mięso'} = ["kurczak", "szynka"];
print $hash{owoce}[0];

jabłka
```

Można też użyć instrukcji `push`:

```
push @{$hash{owoce}}, "jabłka", "pomarańcze";
push @{$hash{warzywa}}, "kukurydza", "groszek", "rzepa";
push @{$hash{'mięso'}}, "kurczak", "szynka";
print $hash{owoce}[0];

jabłka
```

Sięganie do asocjacji tablic

Do wskazanego elementu tablicy tablic z asocjacji można sięgnąć w następujący sposób:

```
@hash = (
   owoce => ["jabłka", "pomarańcze"],
   warzywa => ["kukurydza", "groszek", "rzepa"],
   'mięso' => ["kurczak", "szynka"],
);
print $hash{owoce}[0];

jabłka
```

Oto przykład, w którym wyświetlamy całą asocjację tablic, używając instrukcji `join` do przekształcenia tablicy na tekst:

```
@hash = (
   owoce => ["jabłka", "pomarańcze"],
   warzywa => ["kukurydza", "groszek", "rzepa"],
   'mięso' => ["kurczak", "szynka"],
);
for $key (sort keys %hash) {
   print "$key:\t[", join(", ", @{$hash{$key}}), "]\n"
}

owoce: [jabłka, pomarańcze]
mięso: [kurczak, szynka]
warzywa: [kukurydza, groszek, rzepa]
```

Listy powiązanych wartości i bufory pierścieniowe

Używając struktur danych opisanych w tym rozdziale, bez problemu można utworzyć typowe struktury, takie jak drzewa binarne — gdzie dane zapisuje się węzłach łączonych przez gałęzie — albo listy powiązane. Listy powiązane składają się z danych zapisywanych w elementach, które same też są listami. Każdy element wskazuje na element następny w liście (a w listach powiązanych podwójnie — także na element poprzedni), dzięki czemu można taką listę przeglądać element po elemencie.

Często stosowaną postacią listy powiązanej jest bufor pierścieniowy, który powstaje po połączeniu listy w pierścień. Aby używać danych z bufora pierścieniowego, stosuje się dwa indeksy elementów: `head` i `tail`. Przy zapisywaniu korzysta się z `tail`, przy odczycie z `head`. Kiedy `head` i `tail` pokrywają się, bufor jest pusty. Dane odczytuje się i zapisuje przez przesuwanie `head` i `tail`, dzięki czemu bufory pierścieniowe efektywnie wykorzystują dostępną pamięć (na przykład w komputerach IBM PC i ich klonach klawisze wciskane przez użytkownika są zapisywane właśnie w buforze pierścieniowym. Kiedy ich liczba przekroczy 15, komputer informuje za pomocą sygnał dźwiękowego o przepełnieniu bufora).

Poniżej znajduje się przykład, który pokazuje utworzenie — przy użyciu tablicy asocjacji — bufora pierścieniowego z czterema elementami (można zatem zapisać w nim trzy elementy; zapisanie czwartego spowodowałoby, że `head` i `tail` znalazłyby się w tym samym miejscu, który to stan jest nieodróżnialny od pustego bufora). Każdy element bufora (a więc i element tablicy) jest asocjacją z dwoma kluczami: data, który odpowiada danym elementu, oraz next, który jest indeksem tablicy do następnego elementu listy. Oto sposób utworzenia samego bufora i ustawienia `head` i `tail` na to samo miejsce, co interpretuje się jako pusty bufor:

```
$buffer[0]{next} = 1;
$buffer[0]{data} = 0;
$buffer[1]{next} = 2;
$buffer[1]{data} = 0;
$buffer[2]{next} = 3;
$buffer[2]{data} = 0;
$buffer[3]{next} = 0;
$buffer[3]{data} = 0;
$head = 0;
$tail = 0;
```

Jeśli jakieś dane mają być zapisane, trzeba sprawdzić, czy bufor nie jest już pełny — jeśli jest, zwraca się wartość `false`. W przeciwnej sytuacji nową wartość się dopisuje, przesuwa się `tail` w przód i zwraca się wartość `true`:

```
sub store
{
   if ($buffer[$tail]{next} != $head) {   # Czy bufor jest pełny?
      $buffer[$tail]{data} = shift;
      $tail = $buffer[$tail]{next};
      return 1;
   } else {
      return 0;
   }
}
```

Jeśli dane należy pobrać, sprawdza się najpierw, czy bufor nie jest pusty — jeśli jest, zwracana jest wartość `undef`. W przeciwnym razie zwracana jest wartość wskazywana przez `head` i `tail` jest przesuwana w przód:

```
sub retrieve
{
   if ($head != $tail) {  # $tail == $head => pusty bufor
      $data = $buffer[$head]{data};
      $head = $buffer[$head]{next};
      return $data;
   } else {
      return undef;
   }
}
```

Spójrzmy teraz przykład zapisywania wartości w buforze, a potem ich pobierania:

```
store 0;
store 1;
store 2;
store 3;      # bufor pełny – wartość niezapisana
print retrieve, "\n";
print retrieve, "\n";
print retrieve, "\n";
```

```
0
1
2
```

Mimo że próbowaliśmy zapisać cztery wartości, to po trzech bufor był już pełny i dlatego czwarta wartość została pominięta.